

ՀԱՏՈՒԿ ԹԵՄԱ . ՀՐԵՇՏԱԿՆԵՐԸ ԵՎ ԴԵՎԵՐԸ
SPECIAL TOPIC: ANGELS AND DEMONS

Ա. Հնում մարդիկ անիմիստներ են եղել: Նրանք անձի բնավորության գծերը վերագրում էին բնության ուժերին, կենդանիներին և բնության հետ կապված առարկաներին: Կյանքը բացատրվում էր մարդկության հետ այս հոգևոր էությունների փոխազդեցության միջոցով:

Բ. Ժամանակի ընթացքում այս անձնավորումը դարձավ պոլիթեիզմ (բազմաստվածություն): Սովորաբար դիվականը (*genii*) ավելի փոքր աստվածներ կամ դիվաստվածներ (բարի կամ չար) էին, որոնք ազդում էին անհատ մարդկային կյանքերի վրա:

1. Միջագետք՝ քառս և ընդհարում
2. Եգիպտոս՝ կարգուկանոն և գործողություն
3. Քանան, տես՝ Վ. Ֆ. Օլբրայթի *Հնագիտությունը և Իսրայելի կրոնը*, Հինգերորդ Խմբագրություն, էջ՝ 67-92 /W. F. Albright's *Archaeology and the Religion of Israel*, Fifth Edition, pp.67-92/

Գ. ՀԿ-ը չի անդրադառնում կամ զարգացնում ավելի ցածր աստվածների, հրեշտակների կամ դևերի թեման, հավանաբար իր խիստ միաստվածության պատճառով (տես՝ ՀԱՏՈՒԿ ԹԵՄԱ . ՄԻԱՍՏՎԱԾՈՒԹՅՈՒՆ, տես՝ Ելից 8:10, 9:14, 15:11, 2 Օր. 4:35,39, 6:4, 33:26, Սաղմ. 35:10, 71:19, 86:8, Ես. 46:9, Երեմ. 10:6-7, Միք. 7:18): Այն նշում է հեթանոս ազգերի սուտ աստվածներին (*Shedim*, BDB 993, տես՝ 2 Օրին. 32:17, Սաղմ. 106:37) և անվանում կամ անձնավորում է դրանցից մի քանիսին:

1. *Se'im* (այժամարդ կամ մագոտ դև, BDB 972 III, KB 1341 III, տես՝ Դևտ. 17:7, 2 Մնաց. 11:15, Ես. 13:21, 34:14):
2. *Lilith* (իգական սեռի, գայթակղիչ գիշերային դև, BDB 539, KB 528, տես՝ Ես. 34:14)
3. *Mavet* (մահվան համար կիրառվող եբրայերեն տերմին, որ գործածում էին Քանանի սանդարամետ աստծո համար, *Mot*, BDB 560, KB 560, տես՝ Ես. 28:15, 18, Երեմ. 9:21, և հավանաբար 2 Օր. 28:22):
4. *Resheph* (աղետ, կրակ կամ կարկուտ, BDB 958, KB 958, տես՝ 2 Օր. 32:24, Սաղմ. 78:48, Ամբ. 3:5)
5. *Dever* (ժանտամահ, BDB 184, տես՝ Սաղմ. 91:5-6, Ամբ. 3:5)
6. *Az'azel* (անունն անհայտ է, սակայն հավանաբար անապատային դև է կամ տեղանուն, BDB 736, KB 736, տես՝ Դևտ. 16:8,10,26):
(Այս օրինակները վերցված են *Հուդայիկա Հանրագիտարանից*, հատոր 5, էջ՝ 1523 /*Encyclopaedia Judaica*, vol.5, p.1523/)

Այնուամենայնիվ ՀԿ-ում գոյություն չունի դուալիզմ կամ ՅԱՀՎԵից անկախ վիճակ: Սատանան ՅԱՀՎԵի ծառաներից մեկն է (տես՝ Հոբ 1-2, Չաքարիա 3), և անկախ, ինքնիշխան թշնամի չէ (տես՝ Ա. Բ. Դեյվիդսոն, *Հին Կտակարանի Աստվածաբանություն*, էջ՝ 300-306 /A. B. Davidson, *A Theology of the Old Testament*):

Դ. Հուդայականությունը զարգացավ Բաբելոնյան գերության (Ք. Ա. 586-538թթ) ընթացքում: Այն աստվածաբանորեն ազդեցության ենթարկվեց պարսկական Չրադաշտականության անձնավորված դուալիզմի կողմից՝ բարձրյալ աստծո, որ կոչվում էր *Mazda* կամ *Ormazd* և *Ahriman* կոչվող չար մրցակցի: Սա թույլ տրվեց հետգերության Հուդայականության ընթացքում ՅԱՀՎԵի և Իր հրեշտակների, և Սատանայի ու իր հրեշտակների կամ դևերի միջև անձնավորված դուալիզմը:

Հուդայականության մեջ անձնավորված չարի աստվածաբանությունը բացատրվում է և լավագույնս արձանագրված է Ալֆրեդ Էդերշեյմի *Հիսուս Մեսիայի Կյանքը և Ժամանակները*, հատոր 2, հավելված XIII (էջ՝ 749-863) և XVI (էջ՝ 770-776) /Alfred Edersheim's *The Life and Times of Jesus the Messiah*/: Հուդայականությունը չարին երեք կերպով է անձնավորում՝

1. Սատանա կամ *Sammael*
2. չար մտադրություն (*yetzer hara*) մարդկանց մեջ
3. Սահվան Հրեշտակը

Էդերշեյմը սրանք բնութագրում է որպես՝

1. Բանասարկու
2. Փորձիչ
3. Պատժող (հատոր 2, էջ՝ 756)

Գոյություն ունի չարի ներկայացման և բացատրության ակնհայտ աստվածաբանական տարբերություն հետզերության և ՆԿ-յան Հուդայականության միջև:

Ե. ՆԿ-ը, հատկապես Ավետարանները, հաստատում են հոգևոր չար էակների գոյությունը և հակառակությունը մարդկության և ՅԱՀՎԵԻ հանդեպ (Հուդայականության մեջ, Սատանան մարդկության թշնամին էր, բայց ոչ Աստծո): Նրանք հակառակվում են Աստծո կամքին, իշխանությանը և թագավորությանը:

Հիսուսը հակառակվեց և մարդկանց միջից դուրս քշեց այս դիվական էակներին, նաև նրանց անվանեց (1) անմաքուր՝ պիղծ ոգիներ (տես՝ Ղուկ.4:36, 6:18) կամ (2) չար ոգիներ (տես՝ Ղուկ.7:21, 8:2): Հիսուսը հստակ տարբերություն էր դնում հիվանդության (ֆիզիկական և մտավոր) և դիվականի միջև: Նա Իր իշխանությունը և հոգևոր աշխարհընկալումը ցուցադրեց՝ ճանաչելով և դուրս քշելով այս չար ոգիներին: Նրանք հաճախ ճանաչում էին Նրան և փորձում էին դիմել Նրան, սակայն Հիսուսը մերժում էր նրանց վկայությունը՝ պահանջելով, որ լռեն, և վտարում էր նրանց: Դևեր քշելը Սատանայի թագավորության պարտության նշան է:

Այս թեմայի շուրջ զարմանալիորեն ՆԿ-ի Առաքելական նամակներում տեղեկության պակաս կա: Դևեր քշելը երբեք չի թվարկվում որպես հոգևոր պարգև, ոչ էլ դրա համար տրված է որևէ մեթոդաբանություն կամ ընթացակարգ, ծառայող հաջորդ սերունդների կամ հավատացյալների համար:

Չ. Չարը իրական է, չարը անձնավորություն է, չարը կա: Ո՛չ դրա ծագումը, և ո՛չ էլ նպատակը հայտնի չէ: Աստվածաշունչը հաստատում է դրա իրականությունը և կոշտ կերպով հակառակվում է դրա ազդեցությանը: Իրականության մեջ գոյություն չունի վերջնական դուալիզմ: Աստված է վերահսկում կատարելապես. չարը պարտության է մատնված և դատապարտված և հեռացվելու է ստեղծագործության միջից:

Է. Աստծո ժողովուրդը պետք է հակառակվի չարին (տես՝ Հակոբոս 4:7): Նրանք չեն կարող վերահսկվեն չարի կողմից (տես՝ 1 Հովհ. 5:18), այլ կարող են փորձվել և իրենց վկայությունն ու ազդեցությունը աղավաղեն (տես՝ Եփես. 6:10-18): Չարը Քրիստոնյայի աշխարհայացքի բացահայտված մաս է: Ժամանակակից Քրիստոնյաները իրավունք չունեն վերասահմանելու չարին (Ռուդոլֆ Բոլթմեննի ապաստասպելականացումը), ապաստանավորելու չարին (Փոլ Թիլիչի սոցիալական կառուցվածքը), ո՛չ էլ փորձելու բացատրել այն լրիվ ֆիզիկական տերմիններով (Չիգմունդ Ֆրոյդ): Դրա ազդեցությունը համատարած է, սակայն պարտության մատնված: Հավատացյալները կարիք ունեն քայլելու Քրիստոսի հաղթության մեջ:

ՀԱՏՈՒԿ ԹԵՄԱ. ՍԱՏԱՆԱ

ՀԱՏՈՒԿ ԹԵՄԱ. ԴԻՎԱԿԱՆՆԸ (ՀԿ)